

10 jaar zit in een derde klasse van een U. L. O.-jongensschool en heeft het beste rapport zijner klasse. Evenzoo de derde 11 jaar in de 4e klasse derzelfde school, wiens lijstje iets minder is doch toch nog in 13 cijfers 56 punten telde (5 het hoogste cijfer). Mijn vrouw en ik hebben zeer, zeer weinig aan uitlegging en onderwijs aan deze kinderen gedaan.

Het groote gemis der stadskinderen is dat aan licht, lucht, beweging, vrijheid. Dit geldt niet alleen het proletarierskind, doch in nog hoogere mate het middenstandskind. Men mag wel zeggen, met de belastingstatistiek in de hand, dit geldt 90% der stadskinderen.

De sterke Montessori-bewondering en navolging ten onzent (waarom niet in meest ontwikkeld en paedagogisch Zwitserland en Duitschland?) moet naar mijn meening (in mijn brochure „Wat deugt er niet in ons onderwijs?“) tot teleurstelling leiden, hoe veel nuttigs in deze beweging schuilt. Doen is doen, werkelijk doen. Natuur is natuur, werkelijke natuur, zooals het plattelandskind beide nog eenigermate kent. Niet wij moeten bedenken kunstmatige voorwaarden en oefeningsobjecten voor individuele ontwikkeling, van zinnen en geest. Die geeft de natuur de menschenmaatschappij en de vrijheid tot doen of niet doen in de natuur aan elk kind. Iets daarvan moet hebben en kan hebben ook het groote stadskind. En het geven daarvan zal reeds meer en veel beter zijn dan het koesteren van Montessori-verwachtingen.

Alles zal ook dit kind weer hebben, als de groote stad, dat misgewas en vloek onzer beschaving, zal veranderd zijn in een tuinstad, waarin *het gezin* weer in volle recht en gezondheid zal hersteld zijn als bron van alle volkskracht, van alle kindergeluk.

Ten slotte mag ik een persoonlijk woord van bitterheid niet achterwege houden. Waarom wordt nu aan het voorstel—De Zeeuw aandacht geschonken en niet aan mijn vroeger veel meer omvattend en m. i. beter plan, juist 5 jaar vroeger gepubliceerd? Omdat De Zeeuw op grond van zijn politieke propaganda „autoriteit“ is geworden. Waarom wordt wel geluisterd naar Dr. Kerschensteiner, als hij zijn wenschen over de opleiding en eischen voor de onderwijzers uitsenzet en niet naar mijn artikelen in het Schoofblad 9 jaar vroeger? Waarom wel naar Dr. Montessori en niet naar mijn artikelen in 1903 en later? Waarom wel naar haar practisch werken en niet naar het mijne op het platteland? En van zoovele andere onderwijzers, daar evenals ik, werkende onder moeiljkste, hardste voorwaarden en telkens weer bereid tot het aanbrengen van ervaringen en overdenkingen, doch waarvan niemand of bijna niemand notitie neemt, zelfs wil nemen?

Waarom niet?

Omdat de Nederlandsche onderwijzer minder betaald en *dus behandeld wordt* dan een straatveger.

De nood van het geldgebrek, die leert bidden, heeft thans oud-collega De Zeeuw er toe gebracht de eerste stappen voor te bereiden voor een reorganisatie, als ik in 1915 wenschte en die zal kunnen brengen geluk,

gezondheid en goed onderwijs met weinig kostenvermeerdering aan het groote stadskind.

A. FEBERWEE.

FRANSCH OP DE L. S.?

I.

Het artikeltje hierover van mevr. Lugten—Reys in nr. 31 van School en Leven wekte in mij onder 't lezen telkens tegenspraak op. Zij acht de stelling van den heer Straub: „men moet Fransch *jong* leeren om een goede uitspraak te krijgen“ *bewezen!* Door welke feiten? Een onderwijzeres, die er mee op haar 12e jaar begonnen was, sprak het niet goed uit. Studenten lezen het abominabel. — Als dat nu *bewijzen* moeten heeten! Kunnen voor die slechte uitspraak geen andere oorzaken bestaan hebben? Ik ken heel wat menschen die het Fransch en andere vreemde talen goed uitspreken en er *nog later* mee begonnen zijn dan hun 12e jaar. Conclusie: begin maar laat!

Ik heb heel wat jaren onderwijs in vreemde talen gegeven en mijn ondervinding leert: een zeer voornam factor is het *gehoor*. Spreekt haar jongetje van 5 jaar het beter uit dan zijn zusje van 7 omdat hij jonger is? Heeft de moeder er ook eens op gelut of misschien zijn gehoor fijner is dan dat van zijn zusje? Maar Schr. zal mijn ondervinding wraken, omdat die van het *platteland* komt. Heeft het platteland soms onderwijzers mel minderwaardige akten? Eeuwig die voornam minachting van de stedelingen voor het platteland. Waarom moeten de scholen daar minder zijn? Die studenten hadden toch zeker een gymnasium of een H. B. S. in een *stad* bezocht? De leerlingen der dorpscholen kunnen over 't algemeen zeer goed met die uit de steden wedijveren. Een mijner leerlingen werd b.v. Sept. 1919 geplaatst in de 2e klas der H. B. S. te Leiden. Hij is no. 1 van alle 3 parallelklassen. Een ander kwam tegelijk op 't gymnasium te Haarlem, is ook no. 1. Een derde op de H. B. S. te Haarlem, evenzoo. En deze 3 concurreeren met leerlingen der speciale opleidingscholen in de steden, met kinderen die jaren en jaren voorbereid zijn. Die opleidingscholen besteden 3 à 3½ jaar aan Fransch; maar wat die kleine kindertjes in 3 jaar opdoen, kunnen 11- à 12-jarigen in 1 à 1½ jaar bemachtigen. Dat *vroeg* leeren van vreemde talen is tijdverknoeien. Dat beweren wij niet uit „gemakzucht en luiheid en afschaffingsmanie“, maar uit pedagogisch inzicht. Zou misschien die „luiheid en gemakzucht“ bij de leeraren van 't M. O. aanwezig zijn? Zouden zij liever een ander de vervelende beginselen laten onderwijzen, om zelf het prettiger voortgezette onderwijs te kunnen geven? Ik mag het niet aannemen. Maar waarom veronderstelt Schr. die eigenschappen bij degenen die het eischen van kennis van Fransch bij de toelating tot het M. O. schadelijk vinden? Welke verlichting zal de afschaffing den onderwijzers geven? Ik weet er geen. En dan de 34 directeuren van H. B. S. met 5-jarigen cursus die voor afschaffing zijn, worden ook die door luiheid en gemakzucht gedreven? De minister van onderwijs wil de lagere school niet laten

verknoeien ter wille van het M. O., heeft hij gezegd. Krijgt hij zijn zin, dan zullen er voortaan geen speciale scholen noodig zijn ter voorbereiding voor de H. B. S., maar dan zal elke lagere school haar leerlingen aan 't M. O. kunnen leveren, en dat is een groot voordeel.

Bijna elke bewering in bedoeld artikel prikkelt mij tot tegenspraak. Zoo ook dat paar alinea's aan 't slot, waarin medelijden met Gymn. en H. B. S. wordt betuigd om de veelheid der vreemde talen die in de eerste twee klassen moeten worden onderwezen. Maar bestaat die *thans* dan niet? Daarin komt toch geen verandering?

Wat overdrift Schr. weer: „de H. B. S.-scholieren zet men *zameens* onder den stortvloed van Fransch, Engelsch, Duitsch!”

Onwaar!

Tegen het beginnen met Fransch en Duitsch in het eerste jaar en met Engelsch in het tweede bestaat geen bezwaar.

En wat het Gymn. aangaat, daarover is nog niets beslist, maar ook daarvoor is wel verstandiger regeling denkbaar dan hetzeen Schr. overneemt uit de N. R. Ct.

De minister heeft het oordeel der Vereeniging van directeuren van H. B. S. met 5-jarigen cursus gevraagd over de kwestie. Van deze hebben zich 53 verklaard over het *behoud* van Fransch bij de toelating en 34 voor de *afschaffing*. Dat het aantal der laatsten zoo groot was, valt me nog *me*. Men kan immers de kwestie bezien van onderen, van den kant van 't l. o., en dan ziet men vooral de nadeelen, of van boven, zooals de directeuren, en ziet dan vooral het gemak, dat de tegenwoordige toestand oplevert voor de samenstelling van het program der H. B. S. Als nu zelfs 40% van deze heeren zich vóór afschaffing verklaart, dan is dat boven verwachtling.

Maar is dat leeren van vreemde talen op zich zelf van zoo't groot gewicht, dat de Schr. met zulk een gloed van overtuiging predikt: *Vroeg! vroeg! vroeg!* *Moeten* onze kinderen vreemde talen leeren? Zeker maar heel weinige.

En zoo ja, met welk doel?

Om de lectuur, voor algemeene ontwikkeling dus? Voor practische handelsdoeleinden? Om met vreemde-taligen te kunnen spreken?

Het laatste is maar zeer zelden het geval, en nu wil ik ook eens instemmen met de Schr.:

Laten zij wier kinderen Fransch (of een andere vreemde taal) *moeten* leeren *spreken* en *vroeg* spreken, hun privaatles doen geven, zoodra het noodig is. Doch ik beweere dat duizenden Nederlanders een groot aantal dagen van hun leven hebben besteed aan het aanleeren van de „beginselen” eener vreemde taal zonder er eenig nut van te trekken. Die tijd is verspilld en verloren.

Ik houd het met den minister en den heer Drewes, wiens artikel uit het Christelijk Schoolblad werd aangehaald door v. E. in no. XC van „Uit de pedagogiese artsenijhof”, in hetzelfde nr. van „School en Leven”.

W. J. KLAVER.

II.

In nr. 31 van School en Leven betoogt Mevr. S. Lugten—Reys, dat het Fransch op de lagere school behouden moet blijven, terwille van de uitspraak van die taal, die men alleen op jeugdigen leeftijd goed leert. De schrijfster (en ook Prof. Salverda de Grave), denkt blijkbaar allereerst aan het belang van het Fransch. M. i. had ze aan het belang van het kind moeten denken: Een kind, dat op een U. L. O. of M. U. L. O.-school gaat, heeft 5 à 5½ uur school per dag, benevens 1 à 2 uur huiswerk. Kinderen van 9 jaar werken dus al meer dan 6 uur per dag, terwijl volwassenen 8 uur mogen werken. Bovendien moeten vele kleinen nog piano-lessen, Dalcroze-zangcursussen enz. ondergaan. De meeste kinderen beschouwen al die lessen allesbehalve als uitspanning! Komt dit wel overeen met de capaciteit van kindherersen en kinderlichamen? Ik meende, dat het ontkenneude antwoord op die vraag de reden inhield, waarom op afschaffing van het Fransch op de lagere school wordt aangedrongen. Mijn ondervindingen in een U. L. O.-school opgedaan, heeft me tot tegenstander gemaakt van Fransch op de L. S. 't is haast onmogelijk Fransch op school te onderwijzen, zonder huiswerk, en is het eigenlijk geen schande, dat men huiswerk opgeeft aan kinderen beneden de 12 jaar? Ikzelf heb schoolgegaan op een plattelandsschool en behoefde na schooltijd geen boek meer in te zien. Eerst na mijn twaalfde jaar heb ik talen geleerd, en ik geloof wel dat Mevr. L. lang niet tevreden zal zijn over mijn uitspraak van het Fransch. Maar de herinnering aan mijn heerlijke jeugd is mij meer waard dan de kennis van de drie moderne talen te zamen. Ik geloof dat een mooie herinnering aan hun jeugd, het beste is, wat we de kinderen kunnen geven, beter dan alle taalkennis, Dalcroze en andere muziek en gymnastiek! Ik zou haast willen beweren, dat wie een gelukkige jeugd heeft gehad, later nooit meer heeltemaal ongelukkig worden kan. Laten we daarom bij de kwestie: Fransch op de L. S. of niet, niet naar het belang van het Fransch zien, maar naar het belang van de kinderen. Is op H. B. S. en Gymnasium geen tijd om al dat Fransch te leeren, dan moet de H. B. S. hervormd worden. Er zijn immers menschen genoeg, die beweren dat op de H. B. S. veel te véel kennis wordt ingepompt! In elk geval moet het middelbaar onderwijs aansluiten bij het lager, niet omgekeerd. Ook dit is al door velen beweerd naar ik meen.

Ten slotte hoop ik dat Mevr. Lugten—Reys uit dit schrijven mag zien, dat er niet uit „Juichheid en gemakzucht” wordt gepleit voor afschaffing van het Fransch op de lagere school.

R. VAN DER KLEY.

III.

Tegen die afschaffing zijn ongetwijfeld gewichtige bezwaren in te brengen, waarvoor ook een voorstander als ik de oogen niet kan sluiten, al kunnen zij hem niet doen wankelen in zijn overtuiging, dat die afschaffing noodzakelijk is, daar hij weet, dat bij elke her-

vorming iets moet worden opgeofferd, omdat op aarde nu eenmaal alles betaald moet worden, en dat wat het zwaarste is ook het zwaarste moet wegen.

Maar, met allen eerbied voor autoriteiten als prof. Salverda de Girave en mevr. Lugten—Reys (waarvan trouwens de eerste zich heel wat voorzichtiger uitdrukt dan de tweede): voor het argument van de losheid der kinderlijke tong voel ik al heel weinig. Tegenover de voorbeelden van mevr. Lugten kunnen minstens evenzoovele voorbeelden gesteld worden van personen, die op lateren leeftijd begonnen zijn en zich een voortreffelijke uitspraak hebben eigen gemaakt. Dat kleine kinderen gemakkelijker vreemde articulaties aannemen, is bekend, maar bewijst niets. *Behoudens individuele verschillen*, waarover straks zijn alle nenselijke spraakorganen natuurlijk gelijk: de kinderen van alle volken kunnen dus potentieel alle mogelijke talen even goed leeren uitspreken. Dat zij dit gewoonlijk niet doen, is omdat zij zich assimileeren aan de taal der omgeving waarin zij opgroeien. Daarvoor wordt het aantal willekeurige innervaties der spreekspieren, nootig om te spreken, zeer aanzienlijk beperkt, zonder dat daarvan die spieren zelf stijf worden, en hun aantal kan slechts door moeilijke oefeningen weder vermeerderd worden. Eer het echter zoover is, eer de moedertaal haar beperkende en fixeerende invloed heeft doen gelden, is daarvoor geen bijzondere inspanning noodig. En hoe verder dat fixatie-tijdperk nog verwijderd is, hoe gemakkelijker het gaat. Wanneer de kinderen nog niet kunnen spreken, hoort men hen allerlei spontane articulatie-oefeningen maken, die zich volstrekt niet bepalen tot de articulaties, welke in de moedertaal te pas komen, integendeel, zoo hoort men bijv. hollandsche kleine kinderen *eer zij kunnen spreken*, prachtige tong-*r's* en prachtige engelsche *th's* produceeren, die zij naderhand niet meer kunnen voortbrengen.

Op zeer jeugdigen leeftijd is het dus uiterst gemakkelijk, wanneer men slechts zorgt voor voldoende goede voorbeelden, zuivere uitspraak van vreemde talen te verkrijgen. Maar, *tenzij dit onafgebroken onderhouden wordt*, gaat het weer glad over; het is niet opgewassen tegen den selectieven en fixeerenden invloed der moedertaal. Het is dan ook een feit, dat kinderen, die bijv. in hun prille jeugd een engelsche nurse of een zwitschersche goevernante hebben gehad, maar daarna niet meer op die wijze in het spreken der vreemde taal geoefend zijn, als zij met het aanleeren daarvan moeten beginnen, blijken niets voor te hebben op hun kameraden, die dat voorrecht (?) niet gehad hebben. Wie dus met zijn kind zulke experimenten begint als mevr. Lugten beschrijft, moet ook weten, dat hij ze vol moet houden, anders heeft 't kind er later toch niets aan. . . En ook vol moet houden den geheelen schooltijd door, anders bederft de school, met haar meestal slechte of althans zeer onvolmaakte uitspraak, de zaak toch weer. En dan mag hij zich m. i. wel eens afvragen of hetgeen hij op die manier verkrijgt al de nadeelen, die het oplevert, en die ik hier niet zal opsommen, wel waard is, want ook hier

geldt die ijzeren wet: niets wordt verkregen, zonder dat er voor betaald wordt. Slechts dit wil ik ervan zeggen: ondersteld dat de rekening in enkele individuele gevallen — bijv. in de familie Lugt — een voordeelig saldo zou opleveren, over hoeveel kinderen van het nederlandsche volk zou dat dan nog gelden, of ook maar kunnen gelden?

In ieder geval zijn zulke experimenten slechts mogelijk buiten de gewone lagere school, ik bedoel: de volksschool om. Deze of gene bijzondere school kan Dalcroze-liedjes laten zingen; ik heb daar ook wel aardige resultaten van bijgewoond, maar ook gelegenheid gehad om te constateeren, dat de aldus in de lagere of de midden-klassen geoefende kinderen toch in de hogere geen bijzondere goede uitspraak hadden. Op grond van mijn niet geringe ervaring als school-opziener durf ik echter zeggen en tegen iedereen volhouden: de uitspraak van het fransch op onze lagere scholen is — enkele uitzonderingen daargelaten — slecht, slechter, slechtst. Indien men dus werkelijk *voor de groote massa altijd* zoóveel waarde moet hechten aan een goede uitspraak als bijv. mevr. Lugten doet, welnu dan kan men omtrent de al of niet afschaffing van het fransch op de G. L. S. gerust onverschillig blijven; daar leeren ze het toch niet.

M. i. wordt trouwens inzake het aanleeren van vreemde levende talen doorgaande van de school verwacht, zoo niet gefeisch, wat zij toch niet praesteeën kan, ook niet met de beste methodes, tenzij dan met eenige bijzonder begunstigde individuen. Hiermede kom ik op de individuele verschillen; eerst echter nog een woordje over de groepsverschillen. Aangezien iedere (grootere of kleinere) groep van menschen haar eigenaardigheden heeft, en dit ook voor hun taal en articulatie geldt, zoo zal de eene groep veel meer moeite hebben met het aanleeren van vreemde articulaties dan de andere. Zoo hebben Duitschers en Engelschen ongetwijfeld veel meer moeite met het Fransch dan de Nederlanders, al zijn voor dezen de moeilijkheden ook nog zeer groot. Zoo is het een waan van de meeste Nederlanders, dat het Duitsch voor hen gemakkelijk is; het *echte* duitse accent is voor een Nederlander even moeilijk als het echte Nederlandsche voor een Duitscher. Op de avondcursussen in vreemde talen voor leerlingen van de kosteloze scholen te Amsterdam kan men constateeren, dat 't zoo goed als nooit gelukt hun ook een naar in de verte dragelijke uitspraak van het fransch bij te brengen, dat hun Duitsch, onder den invloed hunner leermeesters, in den regel slecht is, maar dat hun mondjes nog al aardig staan naar het Engelsch. En daarom is het wel typisch, dat mevr. Lugten al haar voorbeelden van personen, die, later begonnen, maar geen behoorlijk fransch konden leeren spreken, ontleent aan het platteland. Ik wel er echter wat om, dat het platteland niet in het zuiden van Limburg gelegen heeft.

Binnen elke groep zijn er echter weder individuele verschillen. En *zoóals overal*, zoo zijn ook hier de individuele verschillen het grootst. Maar nergens wordt

daar minder aan gedacht en op gelet, dan hier, en 't heeft mij altijd ten hoogste verbaasd, dat men op elk ander gebied groote aandacht wijdt aan kwesties van individueelen aanleg, alleen maar niet waar het geldt het onderwijs in vreemde talen. Dat er kinderen zijn die moeite hebben met de wiskunde, of met de geschiedenis, dat weet men, dat erkent men, daar houdt men rekening mee, maar als 't gaat over 't leeren van vreemde talen dan redeneert men alsof alle Nederlanders daarvoor evenveel aanleg hadden. Daar tegenover stel ik de mijne, op waarnemingen gebuilde, overtuiging, dat 't aankeeren eener vreemde taal grootendeels is een kwestie van aanleg. De een heeft „la bosse des langues“, de ander niet; ja zelfs is „des langues“ nog te veel; er zijn enkele individuen die een bijzonderen aanleg hebben om in korten tijd letterlijk iedere taal te leeren, die zij maar willen, maar bij de meesten is ook de aanleg voor verschillende talen verschillend en ik ken verscheiden individuen die aan grooten aanleg voor één taal, bijv. het Fransch, paren een zeer geringen aanleg voor een andere, bijv. het Duitsch, of die twee van de drie moderne talen vlot en goed geleerd hebben maar levenslang blijven tobben met de derde.

Ziehier eenige consideraties en feiten, die, naar mijn bescheiden meening, bij de kwestie „Fransch op de l. S.“ niet buiten beschouwing mogen worden gelaten.

Hilversum.

J. H. GUNNING Wzn.

Daar ik dit stuk nog graag wou opnemen onder de stukken over 't Fransch, verschijnt het hier, niet gecorrigeerd door schrijver of redactie. Nu komt nog een stuk van den heer B. J. Douwes.

R. C.

UIT DE PEDAGOGIESE ARTZENYHOF.

XCII.

Dr. Montessori in Amsterdam. Door omstandigheden kwam 't nummer van *het Kind*, waarin de redakteur, Dr. J. H. Gunning Wzn., z'n indruk geeft van de lezingen van dr. M. nie eerst nu in handen. Schr. geeft die in de volgende woorden: „In het algemeen was mijn indruk, dien ik bevond dat velen met mij deelden, dat zij in de uiteenzettingen van haar denkbeelden niet onaanzienlijk gebleven is beneden hetgeen zij ons in haar boeken gegeven heeft . . . Ook iemand, die van te voren vrijwel kon nagaan wat zij zeggen zou, had dunkt mij het recht van een zoo beroemde persoonlijkheid te verwachten, dat er meer bezieling, meer verheffing van haar zou uitgaan dan althans bij mij, en naar ik zeker weet bij velen, het geval is geweest . . . In zooverre als M. duidelijker en beslist was dan in haar boeken, scheen zij mij ook éenzijdiger; maar ook dit kan een gevolg zijn geweest van de haar door de omstandigheden opgelegde beknoptheid.“

* * *

Dr. Kerschensteiner in ons land. 't *Amsterd. Schoolblad* geeft 'n schets van de denkbeelden van Dr. K., en schrijft daarbij o. a. „'t Plezierigst is 't,

Kerschensteiner bij te wonen, als hij solt met de fetish van 't rationalisme, waardoor nog altijd elk rechtgeaard schoolmeester, vooral als hij zich leraar van hogere burgerschool of kweekschool noemt, zich buigt in diepe devotie: *de algemene ontwikkeling*. Hoe meedogenloos tast hij daar 't schoolmeesterdom in zijn zeer, als hij wijst op de schitterende resultaten van de „boekenschool“, blijkende, als de jongens na enige tijd rust worden opgeroepen voor 't vervolgonderwijs en alle kostelijke kennis is vervlogen. Hoe scherp wijst hij ons op onze tekortkomingen, op ons gebrek aan eerbied voor de eisen der kindernatuur, op ons niet voldoende aan de eisen der samenleving, op onze afgodendienst voor een verschrompeld ideaal onzer vaderen.“ Ten slotte vraagt de genoemde redaksie: „Montessori of Kerschensteiner“. En dan wordt erop gewezen, dat wal M. laat horen 'n veel prettiger indruk maakt dan wal K. heeft aantevoeren, en dat deze dus de strijd zal moeten opgeven „of 't moest zijn, dat naast de mooie fraze ook nog 't nuchtere feit van enige invloed was. 't Nuchtere feit, dat n'en déplaïse de wereldbeschouwing van Montessori de mens gemeenschapsceel blijft en dat de school, 't zij dan met of zonder tegenzin rekening zal moeten houden en rekening zal blijven houden met de eisen, die de samenleving stelt, dat de school steeds zal blijven, wat ze, alle onjuist inzicht ten spijt, onder de dwingende invloed der omstandigheden in meerdere of mindere mate altijd is geweest: Inleiding in gemeenschapsleven.“

In dat zelfde nummer wordt erop gewezen dat Dr. M. 'n zoveel groter auditorium getrokken heeft dan Dr. K. De oorzaak hiervoor, neemt de redaksie, is van tweeërlei aard: vooreerst zijn de nederlandse onderwijzers, en i. b. de amsterdamsche, wat huiverig voor „slopers“, omdat deze zich in 't afgelopen tijdperk niet tot „bouwers“ hebben weten te ontwikkelen; en in de tweede plaats voelt 't gros van de onderwijzers weinig 't belang van pedagogiek, omdat ze daarvan voor hun school, gebonden als ze zijn aan opgelegde leerplannen, lesroosters, en methoden, zo heel weinig nut hebben.

* * *

't Sprookje. In *het Kind* schrijft Nannie van Weid noch eens over dit onderwerp (vgl. nr. 76 van deze rubriek), en ze komt tot de volgende konklusie: „Eertijds, op grond van mijn eigen jeugdervaringen, pleitte ik voor waarheid. Thans, op grond van de ervaringen met mijn kinderen, pleit ik voor het sprookje. Ge kunt het een hekoering noemen, ik noem het een verbreding. Echter zal ik u het sprookje nooit met dat vuur op uw hart vastbinden, als ik het indertijd met de waarheid heb trachten te doen. Sla uw kind gade. Is zijn geest als de wijze indertijd, hunkerend naar Waarheid — geef het Waarheid. Is hun ziel als die mijner kinderen, zich koesterend hullend in de schoone fantasieweefsels, bang, afkerig van de koude daarbuiten — laat hun het sprookje. Maar let wel, als de weefsels afglijden en ze huiverend en zoekend daar staan. Wees dan daar met de Waarheid.“

v. E.